

במדבר פרקים ט-י

המסע המתואר שהחל בסיני, היה צריך להסתיים בכניסה של בני ישראל לא"י וזוהי האווירה המופיעה בפסוקים של היחידה שלנו (פרקים ט-י) ובו תיאור המסע בעקבות הענן והארון. ליחידה יוקדשו שני שיעורים

שאלות מכוונות למידה:

1. מה ניתן ללמוד על עם ישראל מתיאור המסע בפרק ט'?
2. לשם מה צריך את החצוצרות?
3. מתי החל המסע ומדוע הפציר משה רבנו ביתרו שיצטרף אליו?
4. במה התייחד תיאור מסע הארון?

2.....מבנה היחידה - למורה.

3.....המסע בעקבות הענן והחצוצרות.

7.....סדר המסעות והפנייה לחובב.

10.....המסע בעקבות הארון.

12.....הקשר רחב [רשות].

13.....הקשר אישי [רשות].

מבנה היחידה - למורה

מובאת כאן הצעה לחלוקת הפרק בדרך שמארגנת את הלמידה עבור המורה. הצעה זו הינה דוגמא. ניתן כמובן לחלק את הפרק בדרכים נוספות. חלוקה זו תואמת לחלוקה של יחידות ההוראה באתר. בדרך זו ללומד תהיה ראיית מכלול הפרק ולא ראייה מקוטעת. כמו כן יתאפשר מפגש עם הכתובים לפני עיונו המעמיק.

מסע המחנות במדבר פרקים ט-י

<p>(טו) וביום הקים את המשכן כסה הענן את המשכן לאהל העדת ובערב יהיה על המשכן כמראה אש עד בקר: (טז) בן יהיה תמיד הענן יכסנו ומראה אש לילה: (יז) ולפי העלת הענן מעל האהל ואחרי בן יסעו בני ישראל ובמקום אשר ישכן שם הענן שם יחנו בני ישראל: (יח) על פי ה' יסעו בני ישראל ועל פי ה' יחנו כל ימי אשר ישכן הענן על המשכן יחנו: (יט) ובהאריך הענן על המשכן ימים רבים ושמרו בני ישראל את משמרת ה' ולא יסעו: (כ) ויש אשר יהיה הענן ימים מספר על המשכן על פי ה' יחנו ועל פי ה' יסעו: (כא) ויש אשר יהיה הענן מערב עד בקר ונעלה הענן בבקר ונסעו או ימס וליילה ונעלה הענן ונסעו: (כב) או ימים או חדש או ימים בהאריך הענן על המשכן לשכן עליו יחנו בני ישראל ולא יסעו ובהעלתו יסעו: (כג) על פי ה' יחנו ועל פי ה' יסעו את משמרת ה' שמרו על פי ה' ביד משה:</p>	<p>פרק ט: המסע בעקבות הענן</p>
<p>א) וידבר ה' אל משה לאמר: (ב) עשה לך שתי חצוצרות כסף מקשה תעשה אתם והיו לך למקרא העדה ולמסע את המחנות: (ג) ותקעו בהן ונועדו אליך כל העדה אל פתח אהל מועד: (ד) ואם באחת יתקעו ונועדו אליך הנשיאים ראשי אלפי ישראל: (ה) ותקעתם תרועה ונסעו המחנות החנים קדמה: (ו) ותקעתם תרועה שנית ונסעו המחנות החנים תימנה תרועה יתקעו למסעיהם: (ז) ובהקהיל את הקהל תתקעו ולא תריעו: (ח) ובני אהרן הכהנים יתקעו בחצוצרות והיו לכם לחקת עולם לדורותיכם: (ט) וכי תבאו מלחמה בארצכם על הצר הצר אתכם והרעתם בחצוצרות ונזכרתם לפני ה' אלהיכם ונושעתם מאיביכם: (י) וביום שמחתכם ובמועדיכם ובראשי חדשיכם ותקעתם בחצוצרות על עליתיכם ועל זבחי שלמיכם והיו לכם לזכרון לפני אלהיכם אני ה' אלהיכם:</p>	<p>פרק י: החצוצרות</p>
<p>יא) והיה בשנה השנית בחדש השני בעשרים בחדש נעלה הענן מעל משכן העדת: (יב) ויסעו בני ישראל למסעיהם ממדבר סיני וישכן הענן במדבר פארן: (יג) ויסעו בראשנה על פי ה' ביד משה: (יד) ויסע דגל מחנה בני יהודה בראשנה לצבאתם ועל צבאו נחשון בן עמינדב: (טו) ועל צבא מטה בני יששכר נתנאל בן צוער: (טז) ועל צבא מטה בני זבולן אליאב בן חלון: (יז) והורד המשכן ונסעו בני גרשון ובני מררי נשאי המשכן: (יח) ונסע דגל מחנה ראובן לצבאתם ועל צבאו אליעזר בן שדיאור: (יט) ועל צבא מטה בני שמעון שלמיאל בן צורישידי: (כ) ועל צבא מטה בני גד אליסף בן דעואל: (כא) ונסעו הקהתים נשאי המקדש והקימו את המשכן עד באם: (כב) ונסע דגל מחנה בני אפרים לצבאתם ועל צבאו אלישמע בן עמיהוד: (כג) ועל צבא מטה בני מנשה גמליאל בן פדה צור: (כד) ועל צבא מטה בני בנימין אבירן בן גדעוני: (כה) ונסע דגל מחנה בני דן מאסף לכל המחנות לצבאתם ועל צבאו אחיעזר בן עמישידי: (כו) ועל צבא מטה בני אשר פגעיאל בן עכרן: (כז) ועל צבא מטה בני נפתלי אחירע בן עינן: (כח) אלה מסעי בני ישראל לצבאתם ויסעו:</p>	<p>סדר המסעות</p>
<p>(כט) ויאמר משה לחבב בן רעואל המדיני חתן משה נסעים אנחנו אל המקום אשר אמר ה' אתו אתן לכם לכה אתנו והטבנו לך כי ה' דבר טוב על ישראל: (ל) ויאמר אליו לא אלך כי אם אל ארצי ואל מולדתי אלך: (לא) ויאמר אל נא תעזב אתנו כי על כן ידעת חנתנו במדבר והיית לנו לעינים: (לב) והיה כי תלך עמנו והיה הטוב ההוא אשר ייטיב ה' עמנו והטבנו לך:</p>	<p>הפניה לחובב</p>
<p>(לג) ויסעו מהר ה' דרך שלשת ימים וארון ברית ה' נסע לפניהם דרך שלשת ימים לתור להם מנוחה: (לד) וענן ה' עליהם יומם בנסעם מן המחנה: (לה) והיה בנסע הארץ ויאמר משה קומה ה' ופצו איביך וינסו משנאיך מפניך: (לו) ובנחה יאמר שובה ה' רבבות אלפי ישראל:</p>	<p>המסע בעקבות הארון</p>

המסע בעקבות הענן והחצוצרות

המסע המתואר שיצא מהר סיני, היה צריך להסתיים בכניסה של בני ישראל לא"י וזוהי האווירה המופיעה בפרקנו.

חשוב להדגיש את האווירה הזו, על מנת להמחיש את גודל השבר בעקבות חטא המרגלים.

ליחידה חמישה חלקים והיא תלמד במשך שני שיעורים:

- א. פרק ט, ט"ו-סוף הפרק – המסע בעקבות הענן.
 - ב. פרק י, א-י: החצוצרות במדבר ולעתיד.
 - ג. פס' י"א – כח. – סדר המסעות.
 - ד. פס' כט – לב – הפניה לחובב.
 - ה. פס' לג-לו. – המסע בעקבות הארון.
- בשל אורכה של היחידה מומלץ להציג בפני התלמידים את החלוקה שלה לפני שיעורדים לפרטים. למורה: מומלץ להעזר במבנה הפרק, אין צורך להביאו כמו שהוא לתלמידים.

המסע בעקבות הענן

(טו) וּבַיּוֹם הָקִים אֶת הַמִּשְׁכָּן כַּסֵּה הָעֲנָן אֶת הַמִּשְׁכָּן לְאַהֲלֵה הָעֵדוּת וּבָעֶרְבַּ יְהִי־עַל הַמִּשְׁכָּן כְּמֵרָאָה אֵשׁ עַד בֹּקֶר:

(טז) בֵּן יְהִי־תַמִּיד הָעֲנָן יִכְסֶּנּוּ וּמֵרָאָה אֵשׁ לַיְלָה:

(יז) וּלְפִי הָעֵלֶת הָעֲנָן מַעַל הָאֹהֶל וְאַחֲרָיִךְ בֵּן יִסְעוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וּבַמְּקוֹם אֲשֶׁר יִשְׁכֹּן שֵׁם הָעֲנָן שֵׁם יַחֲנוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל:

(יח) עַל פִּי ה' יִסְעוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְעַל פִּי ה' יַחֲנוּ כָּל יְמֵי אֲשֶׁר יִשְׁכֹּן הָעֲנָן עַל הַמִּשְׁכָּן יַחֲנוּ:

(יט) וּבְהֶאֱרִיךְ הָעֲנָן עַל הַמִּשְׁכָּן יָמִים רַבִּים וְשָׁמְרוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת מִשְׁמֶרֶת ה' וְלֹא יִסְעוּ:

(כ) וַיֵּשׁ אֲשֶׁר יְהִי הָעֲנָן יָמִים מְסֻפָּר עַל הַמִּשְׁכָּן עַל פִּי ה' יַחֲנוּ וְעַל פִּי ה' יִסְעוּ:

(כא) וַיֵּשׁ אֲשֶׁר יְהִי הָעֲנָן מַעֲרַב עַד בֹּקֶר וְנִעְלָה הָעֲנָן בַּבֹּקֶר וְנִסְעוּ אוֹ יוֹמָם וְלַיְלָה וְנִעְלָה הָעֲנָן וְנִסְעוּ:

(כב) אוֹ יָמִים אוֹ חֲדָשׁ אוֹ יָמִים בְּהֶאֱרִיךְ הָעֲנָן עַל הַמִּשְׁכָּן לְשָׁכֵן עֲלָיו יַחֲנוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְלֹא יִסְעוּ וּבְהֶעֱלָתוֹ יִסְעוּ:

(כג) עַל פִּי ה' יַחֲנוּ וְעַל פִּי ה' יִסְעוּ אֶת מִשְׁמֶרֶת ה' שָׁמְרוּ עַל פִּי ה' בְּיַד מֹשֶׁה:

בפסוקים אלו מתואר אופי נסיעתם של בני ישראל והתורה מדגישה שהנסיעה והחניה היא על פי ה'.

הביטויים: "על פי ה' יסעו" "על פי ה' יחנו" חוזרים שלוש פעמים להדגיש את הנכונות של עם ישראל וקבלתו את ההנהגה האלוקית הבאה לידי ביטוי באמצעות הענן.

כאשר הסיכום בפסוק כ"ג אומר:

אֶת מִשְׁמֶרֶת ה' שָׁמְרוּ עַל פִּי ה' בְּיַד מֹשֶׁה:

כך מופיע הביטוי **על פי ה'** שבע פעמים, מספר שאנו מכירים בתנ"ך כמעיד על שלמות.

הערה למורה: כדאי לתת לתלמידים למצוא את המילים המנחות ולנסות להסביר את משמעותן.

ניתן לשאול שאלות כגון - מה בא הפירוט בפסוקים שלפנינו על האפשרויות השונות לחניה ונסיעה בפסוקים יט – כב ללמדנו?

ספורנו [יז-כג]:

"ספר זכותן של ישראל על לכתם אחריו במדבר, ראשונה - שהיו חונים במקום אשר ישכון שם הענן, אע"פ שהיה מקום תוהו... שנית – שהיו ממתניים זמן ארוך אע"פ שהיה מקום רע מאוד. שלישית - לפעמים היתה חניתם במקום נאות להם ולמקניהם ושם היה שוכן הענן ימים מספר מכל מקום. רביעית - היתה חניתם זמן בלתי משוער באופן שיהיה לילה בלבד. חמישית - לא היה להם פנאי לסדר עניניהם... וקצתם כבר הכינו וסדרו וכמו רגע היו מסתלקים תיכף והורסים כל הכנותיהם... על פי ה' יחנו גם בזמן הקצר בלתי השגת סידור ענייניהם, ועל פי ה' יסעו בהעלות הענן גם אחר הזמן הארוך שכבר סדרו שם כל עניניהם".

ההליכה הזו **על פי ה'** מלמדת זכות על ישראל שככה יצאו לדרך מהר סיני, והמסע היה כולו על פי ה': גם החניה וגם היציאה לדרך נקבעו על פי הענן ולא על פי רצונם של ישראל - ההליכה על פי ה' באופן מוחלט. כדברי ירמיהו:

(ב) הָלַךְ וְקָרְאתָ בְּאָזְנִי יְרוּשָׁלַם לֵאמֹר כֹּה אָמַר ה' זְכַרְתִּי לָךְ חֶסֶד נְעוּרֶיךָ אֲהַבֶתָּ כְּלֹלְתֶיךָ לְכַתֵּךְ אַחֲרֵי בְּמִדְבָר בְּאֶרֶץ לֹא זְרוּעָה:

העמקה:

רמב"ם

הרמב"ם במורה הנבוכים חלק ג' (לאחר הפרקים בטעמי מצוות) פרק נ', עוסק בפרשיות שונות בתורה שנראה לכאורה "שאינן תועלת בהזכרתם", כלומר - אין צורך להאריך בסיפורם, והרמב"ם מסביר את חשיבותם. בין הדוגמאות מתייחס הרמב"ם גם לפרקנו:

"מזה הזכרת המסעות... ונקודת הצורך גדולה מאוד והוא שכל הניסים אין אמיתתם ברורה אלא למי שראה אותם אבל לעתיד יהיה זיכרונם ספור... ומן הפלאים שבתורה ואף מן הגדולים שבהם שהיית ישראל במדבר ומציאות המן שם בכל יום... וכן אמרו על פי ה' יחנו ועל פי ה' יסעו ונראה במחשבה ראשונה שכל מה שנאמר אחר כך, כלומר אומרו ובהאריך וגוי' ויש אשר יהיה הענן וגוי' או יומים וגוי', אריכות שאין בה צורך והנני מודיעך טעם כל הפירוט הזה וטעמו של דבר כדי לחזק את הענין לסלק מה שהיו. האומות מדמים אז ומה שהם מדמים היום שישראל טעו בדרך ולא ידעו היכן ללכת, כאומרו נבוכים הם בארץ... לפיכך בא הכתוב לבאר ולהדגיש שאותן המסעות הבלתי סדירים... ושינויי זמן ישיבתם בכל תחנה עד שהיתה ישיבתם בתחנה אחת שמונה עשרה שנה ובתחנה יום אחד ובאחרת לילה אחד כל זה בניהול אלוהי ואין זה תעיה בדרך..".

החצוצרות

(א) וידבר ה' אל משה לאמר: (ב) עשה לך שתי חצוצרות כסף מקשה תעשה אתם והיו לך למקרא העדה ולמסע את המחנות: (ג) ותקעו בהן ונועדו אליך כל העדה אל פתח אהל מועד: (ד) ואם באחת יתקעו ונועדו אליך הנשיאים ראשי אלפי ישראל: (ה) ותקעתם תרועה ונסעו המחנות החנים קדמה: (ו) ותקעתם תרועה שנית ונסעו המחנות החנים תימנה תרועה יתקעו למסעיהם: (ז) ובהקהיל את הקהל לתקעו ולא תריעו: (ח) ובני אהרן הכהנים יתקעו בחצוצרות והיו לכם לחקת עולם לדדתיכם: (ט) וכי תבאו מלחמה בארצכם על הצר הצר אתכם והרעתם בחצוצרות ונזכרתם לפני ה' אלהיכם ונושעתם מאיביכם: (י) וביום שמחתכם ובמועדיכם ובראשי חדשיכם ותקעתם בחצוצרות על עלתיכם ועל זבחי שלמיכם והיו לכם לזכרון לפני אלהיכם אני ה' אלהיכם:

למדנו בפרק ט כי מסע המחנות היה על פי הענן: מהו אם כן תפקיד החצוצרות?

רש"י [ב]:

למסע את המחנות – נמצאת אתה אומר על פי שלושה היו נוסעים על פי ה' על פי משה ועל פי חצוצרות.

אור החיים (שם):

(ב) עשה לך וגו'. צריך לדעת למה הוצרך לחצוצרות למסע המחנות, הלא עיני כל ישראל על הענן וכשיראוה ונוסע נוסעים?
ואולי כי לצד שלא היו נוסעים יחד אלא יקדים דגל יהודה ואחריו בני גרשון נושאי המשכן ואחריו דגל ראובן וכו', לזה היה צריך לחצוצרות כדי שכל אחד ידע הזמן בדיוק שיסע בו בזה אחר זה.

העמקה:

המשך פירושו של אור החיים
עוד נראה בדקדוק עוד אומרו תיבת 'לך' שלא היה צריך לומר, ויתבאר ע"פ דבריהם ז"ל שכתבנו בסמוך שלא היה מזדקף הענן עד שהיה משה אומר לו קומה וגו' והיה הדבר תלוי ביד משה. ומעתה נוכל לומר גם כן שיצו ה', שכמו כן תהיה נסיעת ישראל על פי משה לכבודו של משה, כדרך שחלק לו כבוד למסע הענן שלא יסע עד שיאמר לו 'קומה'. והוא מה שרמז במאמר 'לך' פירוש לרשותך ולמאמרך.

נשים לב כי ישנן שתי דרכים להשתמש בחצוצרות: תקיעה ותרועה.

כשמקהילים את העם או את הנשיאים – תוקעים.

לקראת יציאה למסע – מריעים.

מתוך כך, במסע המחנות למדנו גם על הדרכים להקהיל את העם במדבר וגם על השימוש שיהיו לחצוצרות בעתיד, בהנהגת העם בארצו:

בעת מלחמה – מריעים.
במועדים וראשי חודשים – תוקעים.

השימושים השונים של החצוצרות בעתיד (מלחמה ושמחה):

1. וְכִי תָבֹאוּ מִלְחָמָה בְּאַרְצְכֶם עַל הַצָּר הַצָּרֵר אֶתְכֶם

הרמב"ם מדייק בלשון הפסוק:

רמב"ם הלכות תענית פרק א הלכה א:

מצוות עשה מן התורה לזעוק ולהריע בחצוצרות שנאמר: 'על הצר הצורר אתכם והרעתם בחצוצרות', כלומר כל דבר שייצר לכם כגון בצורת ודבר וארבה וכיוצא בהן זעקו עליהן הריעו.

הערה למורה: בכיתות מתאימות כדאי ללמוד את המשך דברי הרמב"ם

2. וּבְיוֹם שְׂמֵחַתְכֶם וּבְמוֹעֲדֵיכֶם וּבְרָאשֵׁי חַדְשֵׁיכֶם

ביום שמחתכם:

ראב"ע:

וביום שמחתכם ובמועדיכם ששבתם מארץ אויב או נצחתם האויב הבא עליכם וקבעתם יום שמחה כימי פורים ושבעת ימי חנוכה.

ובמועדיכם:

חזקוני:

(?) ותקעתם בחצוצרת כדי שישמעו ישראל וידעו כי הקרבנות קרבים ויכוונו לבם לשמים.

העמקה

המשך פירוש חזקוני - ועל זבחי שלמיכם כבשי עצרת. שהרי לא היו תוקעים רק לקרבן צבור וחובה. והיה לכם לזכרון שהרי ביום שמחתכם דהיינו במועדיכם ותקעתם על עולותיכם וכשתתקעו ותריעו למלחמה יזכור לכם זכות הקרבנות ונושעתם.

דומה שנוכל ללמוד מן היחידה על השילוב בין הרצון הא-להי, הבא לידי ביטוי בהעלות הענן מעל המשכן, ובין ההשתמעות האנושית שלו - התקיעה בחצוצרות, המנחה את העם בהערכות המעשית יציאה לדרך, ובנוסף על הקשר בין היסודות שנבנים במדבר ובין ההנחיות לעתיד (ביחס לחצוצרות).

סדר המסעות והפנייה לחובב

הערה למורה: סדר המסעות לא נלמד לפרטיו אולם על התלמידים לדעת את המבנה. (כדאי לצרף תרשים המבהיר את סדר המחנה).

התאריך של המסע - מתי המסע התחיל?

(יא) וַיְהִי בַשָּׁנָה הַשְּׁנִית בַּחֹדֶשׁ הַשְּׁנִי בְּעֶשְׂרִים בַּחֹדֶשׁ נִעְלָה הָעֵנָן מֵעַל מִשְׁכַּן הָעֵדֻת:

עד עכשיו היו במדבר סיני (ממתן תורה, חטא העגל, הקמת המשכן, סדר המחנות, אופן הטיפול במשכן ושילוב חלקי המשכן הנוסעים בתווך בין הדגלים השונים).
וכעת מגיע המסע הראשון.

רש"י [יז, כא]:

והורד המשכן - כיון שנוסע דגל יהודה נכנסו אהרן ובניו ופרקו את הפרכת וכסו בה את הארון, שנאמר (במדבר ד, ה) ובא אהרן ובניו בנסוע המחנה, ובני גרשון ובני מררי פורקין המשכן וטוענין אותו בעגלות ונוסעים, והארון וכלי הקדש של משא בני קהת עומדים מכוסין ונתונים על המוטות עד שנסע דגל מחנה ראובן, ואחר כך ונסעו הקהתיים:

[כא] **נשאי המקדש** - נושאי הדברים המקודשים: והקימו את המשכן - בני גרשון ובני מררי, שהיו קודמים להם מסע שני דגלים, היו מקימין את המשכן, כשהיה הענן שוכן, וסימן החנייה נראה בדגל מחנה יהודה והם חונים, ועדיין בני קהת באים מאחריהם עם שני דגלים האחרונים, היו בני גרשון ובני מררי מקימין את המשכן, וכשבאים בני קהת מוצאים אותו על מכונו, ומכניסין בו הארון והשלחן והמנורה והמזבחות, וזהו משמעות המקרא והקימו משכן אותו עד טרם בואם של בני קהת:

העמקה

מדוע מוזכרים במסע הנשיאים של השבטים?

רמב"ן: לא ידעתי למה יזכיר בכאן שם נשיאי הדגלים שכבר הזכיר זה...אולי בא הכתוב לומר, שגם בלכתם בדרך ילך הנשיא בראש צבאו שיעשו מצוותו...ולא ילכו כצאן אשר אין להם רועה. עוד נפגוש את הביטוי "כצאן אשר אין להם רועה" במובן של מנהיגות היוצאת בראש למלחמה. אך דומה שרמב"ן רומז לכך שהמסע הזה מיועד להיות גם מסע מלחמה, לקראת הכניסה לארץ וכיבושה.

הפניה לחובב

מיהו חובב ומהי כוונת הפניה אליו?

כט וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה, לְחֻבֵּב בֶּן רְעִיָאֵל הַמִּדְיָנִי חֵתָן מִשֵּׁה, נִסְעִים אֲנַחְנוּ אֶל-הַמָּקוֹם אֲשֶׁר אָמַר ה', אֲתוּ אֲתָן לָכֶם; לָכֶה אֲתָנוּ וְהִטַּבְנוּ לָךְ, כִּי ה' דִּבֶּר טוֹב עַל יִשְׂרָאֵל: ל וַיֹּאמֶר אֵלָיו, לֹא אֵלָיִךְ: כִּי אִם אֶל אֶרְצִי וְאֶל מוֹלְדֹתַי, אֵלָיִךְ: לא וַיֹּאמֶר, אֶל-נָא תַעֲזֹב אֲתָנוּ; כִּי עַל בֶּן יַדְעָתָ, חֲנַתְנוּ בַּמִּדְבָּר, וְהָיִיתָ לָנוּ,

לְעֵינַיִם: לֹב וְהָיָה, כִּי-תִלְדֶּךָ עִמָּנוּ; וְהָיָה הַטּוֹב הַהוּא, אֲשֶׁר יֵיטִיב ה' עִמָּנוּ וְהִטַּבְנוּ לָךְ: לֹג וַיִּסְעוּ מִהָרַר
ה', דֶּרֶךְ שְׁלֹשֶׁת יָמִים; וְאֲרוֹן בְּרִית-ה' נִסַּע לִפְנֵיהֶם, דֶּרֶךְ שְׁלֹשֶׁת יָמִים, לְתוֹר לָהֶם, מְנוּחָה: לֹד וַעֲנַן
ה' עָלֵיהֶם, יוֹמָם, בְּנִסְעָם, מִן-הַמַּחֲנֶה:

חובב הוא יתרו חותן משה (או בנו של יתרו), לא נרחיב את הדיבור על הקשר בין פרשה זו ופרשת הגעת יתרו למחנה ישראל בספר שמות, אולם על המורה להכיר את הקשר בין הפרשיות.

העמקה :

פרשנות שמו של חובב

רש"י [כט]:

'חובב' - הוא יתרו, שנאמר 'מבני חובב חותן משה' (שופטים ד, יא), ומהתלמוד לומר 'ותבאנה אל רעואל אביהן' (שמות ב, יח), מלמד שהתינוקות קורין לאבי אביהן אבא. ושמות הרבה היו לו, יתר על שם שיתר פרשה אחת בתורה. חובב על שחבב את התורה וכו':

רמב"ן [כט]:

ויאמר משה לחבב - כבר פירשתי (שמות ב טז) כי חובב שם חדש שקראו ליתרו כאשר שב לתורת ישראל, כי זה דרך כל המתגייר כי לעבדיו יקרא שם אחר.

מדוע משה מפציר ביתרו לא לעזוב את מחנה ישראל?

הערה למורה: להלן מופיעות שתי דעות על המורה לבחור דעת אחת וללמד אותה. ניתן לבחור בפרשן אחר מן המוצעים כאן. לתלמידים חזקים, מומלץ להשוות בין הפירושים ולהסביר את הרעיון של כל אחד מהם.

רש"י [לא]:

אל נא תעזב - אין נא אלא לשון בקשה, שלא יאמרו לא נתגייר יתרו מחיבה, סבור היה שיש לגרים חלק בארץ, עכשיו שראה שאין להם חלק [בארץ] הניחם והלך לו:

ספורנו [לא]:

אל נא תעזוב אותנו. ילכו בניך לפחות עמנו:

כי על כן ידעת חנותנו במדבר. ואם יעזבונו גם בניך תחללו את ה' בעיני האומות שיאמרו אילו ראה יתרו בהם ענין א-להי באמת לא היה עוזב אותם הוא ובניו. ובזה הסכים משה ויתרו ובניו כי אמנם יתרו חזר אל ארצו כאמרו וישלח משה את חותנו וילך לו אל ארצו (שמות יח, כז) ובניו הלכו עם ישראל בלי ספק כמו שהעיד בספר שופטים באמרו ובני קיני חותן משה עלו מעיר התמרים את בני יהודה (שופטים א, טז):

לֹב...וְהָיָה הַטּוֹב הַהוּא, אֲשֶׁר יֵיטִיב ה' עִמָּנוּ וְהִטַּבְנוּ לָךְ

מהי הטובה?

הערה למורה: ניתן לבחור פירוש אחד מהמוצעים או פירוש אחר להסביר את הטוב המובטח.

להלן שני פירושים למהו 'הטוב', אחד של רש"י ואחד (שיש בו שלושה סעיפים) המופיעים במדרש.

רש"י [לב]:

והיה הטובה הוא' וגו' - מה טובה הטיבו לו? [ליתרו], אמרו [חכמים]: כשהיו ישראל מחלקין את הארץ היה דושנה של יריחו חמש מאות אמה על ת"ק אמה והניחוהו מלחלוק, אמרו מי שיבנה בית המקדש בחלקו הוא יטלנו, [את יריחו] בין כך ובין כך נתנוהו לבני יתרו ליונדב בן רכב, שנאמר 'ובני קני חותן משה עלו מעיר התמרים [יריחו] וגו' (שופטים א, טז).

במדרש משנת רבי אליעזר (פרשה ט"ז) מופיעה הגדרה רחבה יותר של הטוב:

"ובסוף הבטיחו הקדוש ברוך הוא לעתיד לבוא, שני והיה כי תלך עמנו והיה הטוב ההוא: זה בית המקדש, שני ההר הטוב הזה והלבנון. ד"א הטוב, זו התורה, שני כי לקח טוב נתתי לכם תורת אל תעזבו. ד"א הטוב, זו מתן שכרן של צדיקים, שני מה רב טובך אשר צפנת ליראיך וגו'. הבטיחו שיש לבניו חלק בכל אלו."

רש"י – מסביר שהטוב הוא העיר יריחו, שלא נתחלקה לשבטים, וממילא יכלה משפחת יתרו (הגרים) לרשת אותה.

המדרש מסביר ש'הטוב' הוא – שותפות במקדש, בתורה, ובשכר לעתיד לבוא, כמו כל יהודי.

המסע בעקבות הארון

המסע יוצא אל הדרך והכתוב מתאר את המסע מהר ה':

לג ויסעו מהר ה' דרך שלשת ימים וארון ברית ה' נסע לפניהם דרך שלשת ימים לתור להם מנוחה:

לד וענן ה' עליהם יומם בנסעם מן המחנה:

דרך שלושת ימים:

רש"י [לג]:

דרך שלשת ימים - מהלך שלשת ימים הלכו ביום אחד, שהיה הקדוש ברוך הוא חפץ להכניסם לארץ מיד:

לה ויהי בנסע הארון ויאמר משה קומה ה' ויפצו איביך וינסו משנאיך מפניך: לו ובנחה יאמר שובה ה' רבבות אלפי ישראל:

פסוקים אלו נתונים בין שני נוני הפוכים [] לסמן את יחודם כפי שאומר המדרש:

שבת דף קטו עמוד ב:

תנו רבנן: ויהי בנסע הארון ויאמר משה, פרשה זו עשה לה הקדוש ברוך הוא סימניות מלמעלה ולמטה, לומר שאין זה מקומה. רבי אומר: לא מן השם הוא זה, אלא מפני שספר חשוב הוא בפני עצמו.

העמקה:

הערה למורה: לא עסקנו כאן בדברי חז"ל המובאים ברש"י להפסיק בין פורענות לפורענות, בשל קוצר היריעה והבחירה להאיר את זכותם של ישראל במהלך המתואר, ואולם, מומלץ כי מורה שיכול להרחיב את הסוגיה בכתתו יביא להם את פירוש רמב"ן (המודגש) המתאר את הפורענות ומקדים למעשה גם את אירועי פרק י"א, ואת ההשלכות ביחס לכניסה לארץ:

רמב"ן (לה): ויהי בנסוע הארון - עשה לו סימן מלפניו ומלאחריו לומר שאין זה מקומו. ולמה כתב כאן, כדי להפסיק בין פורענות לפורענות, כדאיתא בכל כתבי הקדש (שבת קטז א), לשון רש"י. ולא פירש לנו הרב מה הפורענות הזו שהוצרך להפסיק בה, כי לא נזכר כאן בכתוב פורענות קודם ויהי בנסוע הארון. ולשון הגמרא שם, פורענות שנייה ויהי העם כמתאוננים (להלן יא א), פורענות ראשונה דכתיב ויסעו מהר ה' (פסוק לג), ואמר רבי חנינא מלמד שסרו מאחרי ה'. וכתב הרב בפירושו שם, בתוך שלשת ימים למסעם התאוות האספסוף להתרעם על הבשר כדי למרוד בה'. ואלו דברי תימה, שהרי פורענות ויהי העם כמתאוננים כתובה ראשונה ושל תאוה שניה, ושתייהן סמוכות. אולי סבר הרב שנכתבו שלא כסדרן, רמז על הראשונה באמרו "מהר ה'", כי שמא מעת נסעם חשבו לעשות כן, והפסיק וכתב את השניה ואחר כך חזר לראשונה. ואין בזה טעם או ריח:

אבל ענין המדרש הזה מצאו אותו באגדה, שנסעו מהר סיני בשמחה כתינוק הבורח מבית הספר, אמרו שמא ירבה ויתן לנו מצות, וזהו ויסעו מהר ה', שהיה מחשבתם להסיע עצמן משם מפני שהוא הר ה', וזהו פורענות ראשונה. והפסיק, שלא יהיו שלש פורעניות סמוכות זו לזו ונמצאו מוחזקים

בפורענות. וקרא החטא "פורענות" אף על פי שלא אירע להם ממנו פורענות. ושם אלמלא חטאם זה היה מכניסם לארץ מיד:

ויהי בנסע הארון ויאמר משה

מסע הארון אינו רק לתור להם מנוחה במדבר אלא מכוון לסייע להם להביס את אויביהם, עם כניסתם לארץ.

ספורנו [לה]

ויהי בנסוע הארון. ללכת ולהכנס לארץ ישראל.

קומה ה' ויפוצו איביך. כי אמנם לולא שלחו מרגלים היו נכנסים בזולת מלחמה שהיו האומות בורחים כעזובת החורש והאמיר אשר עזבו מפני בני ישראל (ישעיהו יז, ט).

מכאן גודל המעמד המתואר בפרק, על תחילת המסע לארץ ישראל, וגם גודל השבר המופיע בפרק הבא- תלונות בני ישראל.

הקשר רחב [רשות]

איזכור המסע במדבר בספרי התנ"ך

באופן חיובי: ירמיהו ב, הושע ט

באופן שלילי – יחזקאל כ

ענן ה' ומחנה ישראל

לראשונה בסוכות להנחות את דרכם: "לנחותם הדרך" (שמות יג, כא);

לפני קריעת ים סוף - כמגן על ישראל (שמות יד, יט)

הענן של אוהל מועד עם הקמתו (שמות מ)

הקשר אישי [רשות]

הליכה על פי דבר ה'

בפרק י מודגשת העובדה שה' היה עם העם בלכתו ובנוחו, וכל הליכה ונסיעה היתה בדבר ה'. היכן אנו מוצאים בחיינו הלאומיים או הפרטיים את הידיעה שאנו הולכים על פי צו ה' גם בעולם בו השגחת ה' נסתרת יותר ואין לנו ענן להנחותנו במדבר?

החצוצרות

מספר תפקידים מתוארים בפרשה לתקיעה בחצוצרות. פרק זה נלמד בסמוך לראש השנה, ניתן לדבר על המשמעויות המקבילות והשונות של התקיעה בשופר בחג.